

De offerbereidheid van Izaäk

Voorganger: Ds. Heleen Weimar

Lezingen:

1^e Schriftlezing: Genesis 22,1-14

2^e Schriftlezing: Lucas 19,29-40

Gemeente van Jezus Christus,
Over de beproeving van Abraham, ook wel genoemd de binding van Izaäk, heb ik nog nooit gepreikt. Ik heb het tot nu toe altijd weten te vermijden. Ik heb het ook nooit in de Paasnacht laten lezen - het is een van de vele traditionele lezingen van de Paaswake - ik heb het ook nooit in de Paasnacht laten lezen, omdat mij dat onmogelijk leek zonder uitvoerig bij het verhaal stil te staan.

Wat moeten we met dit verhaal, waarin het leven van een kind op het spel staat, omdat het kind, zo vol vertrouwen, het slachtoffer dreigt te worden van het geloof van zijn vader. Wat is dat überhaupt voor een geloof van die vader? En waar is de moeder in het verhaal? En wat is dat voor een God die volgens het verhaal zijn mensenkinderen zo'n gruwelijke beproeving oplegt?

Wat vaak helpt wanneer je er niet bij kunt, bij een verhaal, is eerst eens heel zorgvuldig kijken naar de structuur, in de hoop dat dan ook de betekenis zich zal ontfouwen. Welnu, dit verhaal is prachtig opgebouwd, het heeft duidelijke sleutelwoorden en zinsherhalingen en een opvallende kern. Maar de structuur bewonderen helpt mij niet over mijn weerstand heen te komen.

Wat ik dan vaak doe, als dat uitpluizen en puzzelen niet helpt, is lezen hoe anderen het verhaal lezen en hoe ze het navertellen. Of kijken wat schilders er in zien en hoe ze het verbeelden. Dat heeft mij inderdaad geholpen, gelukkig. Door de vrije omgang van sommigen met het verhaal, is het voor mij minder massief geworden. En daarom wil ik dat vanochtend ook met jullie doen: luisteren en kijken naar het verhaal in de woorden en beelden van andere lezers.

Allereerst de versie van Karel Eykman, in de kinderbijbel *Woord voor Woord*. Want hoe kun je dit verhaal aan kinderen vertellen?

De God van Isaak
Bij Abraham in de buurt woonden mensen die ook in een God geloofden, maar dan heel anders. Die mensen hadden zoveel eerbied en ontzag voor God dat ze, als het moest, soms zelfs hun eigen kinderen voor hun God doodmaakten. Zo kan je God laten merken dat je alles voor hem over hebt, geloofden ze.

Abraham wist niet van zichzelf of hij zoiets wel zou kunnen. Ja, hij verbrandde soms wel een geslacht lam of zo, om God te laten merken dat hij echt dankbaar was. Maar zoiets... wat Abraham verder gedacht heeft, weet niemand. Het verhaal gaat zo verder:

Het was vroeg in de ochtend. Isaak werd wakker. Hij zag dat Abraham bezig was hout op de ezel te leggen. Er waren ook twee knechten. Hij zei: 'Kom mee Isaak, we gaan naar de berg om God te brengen wat we te geven hebben.'

Isaak stond op en ging mee. Hij was twaalf jaar oud toen dit gebeurde.

Na drie dagen reizen zag Isaak de berg. Moria heet die berg.

Abraham zei tegen de knechten: 'Blijven jullie hier achter.'

Isaak mocht het hout dragen. Voor hem liep Abraham met vuurkolen en het mes. Opeens riep hij: 'Vader, hoe kan dat? We hebben hout, we hebben vuur, maar we hebben geen dier om aan God te geven.' Zijn vader keek hem aan, hij zei: 'God zal zelf wel zien wat wij te geven hebben.' Hij zei het op zo'n manier, dat Isaak wist dat hij niet verder moest vragen.

Zo gingen die beiden tezamen. Ze kwamen aan boven op de berg. Isaak verzamelde stenen en Abraham legde ze langzaam op elkaar. Ze keken elkaar niet aan. Boven op de stenen legde Abraham het hout dat Isaak gedragen had. Abraham nam Isaak bij zijn schouders. Hij drukte hem tegen zich aan. Isaak durfde zich niet te verroeren. Hij wist dat er tussen Abraham en zijn God iets was dat hij niet begreep. Opeens riep Isaak: 'Vader, vader. Kijk daar! Daar zit een ram vast in de struiken. Is dát wat wij te geven hebben?'

Abraham liet het mes vallen. Hij zakte door zijn knieën en bleef op de grond zitten. Hij zei: 'Isaak mijn zoon. Ik dacht dat jij van mij alleen was. Maar dat is niet zo. Jij bent van God. Ik dacht toen ook dat God jou voor zichzelf wou nemen. Maar dat is niet zo. God wil dat jij leeft. Ik dacht dat God alleen de God van Abraham was,

maar God is nu ook de God van Isaak.’
 Isaak keek zijn vader aan. Hij begreep het.
 Hij ging naar de ram toe, die vastzat in de
 struiken. Hij ving hem en ze gaven hem
 samen aan God.
 Zo gingen die beiden tezamen terug. Ze
 praatten met niemand over wat er op de
 berg gebeurd was.

Wat mij aanspreekt, is dat volgens Eykman Izaäk niet echt kan begrijpen wat zijn vader beweegt (net zoals wij dat ook niet kunnen). ‘Wat Abraham gedacht heeft weet niemand’, staat er aan het begin van het verhaal, in plaats van dat er sprake is van een duidelijke opdracht en beproeving door God. Maar aan het eind probeert Abraham het toch aan zijn kind uit te leggen, gaat hij in gesprek met zijn kind - iets wat ouders altijd zouden moeten proberen, en waar kinderen altijd naar mogen vragen.

Ook in de joodse traditie wordt dikwijls getracht dichterbij het verhaal te komen - of het verhaal dichterbij de lezers te laten komen - door het in eigen woorden te vertellen, steeds een beetje anders. Genesis 22 staat in het jodendom bekend als *De binding van Izaäk* (in plaats van *De beproeving van Abraham*, zoals wij het kennen). In veel joodse navertellingen en parafraserende vertalingen (midrasjim en targomim) staat niet allereerst het geloof van Abraham centraal, maar dat van Izaäk. Dan wordt benadrukt, dat Izaäk uit liefde zich liet binden op het altaar en dat hij daarmee antwoord gaf op het grote gebod *Je zult de HEER je God liefhebben met heel je ziel* - d.w.z. met inzet van je leven. Volgens sommige versies sterft Izaäk werkelijk. ‘Toen Izaäk het slachtmes op zijn hals voelde, verliet zijn ziel zijn lichaam. Maar de roepstem van de engel Michaël deed zijn ziel wederkeren. Izaäk ging metterdaad door de dood heen en uit de dood stond hij op. Want ten dode was hij gebonden, ten leven werd hij ontbonden om van het altaar op te staan. Nu begreep Izaäk dat de HERE God op deze wijze eens de doden zou opwekken. En hij bad: ‘Gezegend zijt Gij, HEER, die de doden opwekt’ (de tweede bede uit het Achtien-gebed).’ Volgens sommige hervertellingen heeft de binding van Izaäk een verzoenende werking voor de generaties na hem. We horen Abraham hierover met God onderhandelen, zoals hij dat ook over Sodom had gedaan:

Abraham: Hebt U niet tegen mij gezegd: tel de sterren, als je ze tellen kunt: zo talrijk zal je nageslacht zijn?

God: Ja, dat heb ik gezegd.

Abraham: En uit wie zou dat nageslacht dan moeten voortkomen?

God: Uit Izaäk.

Abraham: ...en vandaag zegt U: Neem je zoon...en offer hem. Toch heb ik mijn opwelling bedwongen en tegen U geen verwijten geuit. Maar daarom vraag ik U

hetzelfde te doen, als Izaäks kinderen in de toekomst zullen zondigen of in nood komen te verkeren. Gedenk, hun te goede, aan de binding van Izaäk en vergeef hen of bevrijd hen.

God: Wanneer op Nieuw Jaar (Rosj ha-sjana) ik gericht houdt, zal ik Izaäks liefdedaad gedenken. Dan mogen zij voor mijn aangezicht blazen op deze hoorn.

Abraham: Welke hoorn?

God: Keer je om

Toen zag Abraham een ram met zijn hoornen in het struikgewas verward.

God: Op de ramshoorn zullen ze voor mijn aangezicht blazen. Dan zal ik hen bijstaan en hen bevrijden van hun zonden. (*Tarchoema Wajera* 23).

Ook Marc Chagall vertelt met zijn schilderij een verhaal. Hij legt het voor hem centrale moment van het gebeuren vast: de engel die tot Abraham spreekt: **‘Strek je hand niet naar de jongen uit! Doe het kind geen kwaad!’** Dit is wat moet blijven klinken, overal waar de kostbaarheid van het leven van een mensenkind, of van vele mensenkinderen in het geding is.

Chagall schildert twee engelen, een witte en een blauwe. Het lijkt of Abraham in vertwijfeling naar de witte engel kijkt, de eerste stem, de stem van de beproeving, de stem van de onmogelijke opdracht en dat precies op dat moment de blauwe engel tussenbeide komt.

Ook Chagall vertelt, net als de kinderboekenschrijvers en de joodse bijbeluitleggers, er van alles omheen, wat niet in het verhaal voorkomt, maar er wel door wordt opgeroepen.

Allereerst laat hij in zijn schilderij het verdriet en de wanhoop zien van alle moeders van kinderen die worden opgeofferd:

- we zien Sara staan, vlakbij de struik waarin de ram is vastgeraakt. In het verhaal is ze er niet bij, maar hier wel!

- we zien rechtsboven pogrom-achtige taferelen, of zoiets als razzia's. Een moede klemt haar kinderen tegen zich aan. Een vrouw komt wanhopig aangerend.

- we zien ook Maria, de moeder van Jezus, op het moment dat Jezus, zijn kruis dragend, haar in de menigte ontmoet.

Als je goed kijkt, zie je dat Abraham zes vingers heeft. Is het een verwijzing naar de zes miljoen Joden die in WO II zijn omgebracht?! Roept de engel dat de Eeuwige zo'n brandoffer op geen enkele manier wil? Veelzeggend is het, dat de vertaling van het brandoffer dat Abraham gaat brengen (*olah* in het Hebreeuws), in het latijn *holocaustus* is, holocaust.

De rabbijn Edward van Voolen noemt Izaäk ‘degene die terugkeert’. Hij identificeert hem met de overlevenden van de kampen en hun kinderen (hij is zelf zo'n kind). Hoe moet je verder leven, hoe moet je terugkeren in

het gewone leven, als je zo'n verschrikking hebt doorgemaakt, als je eigenlijk dood bent gegaan, maar anders dan vele anderen toch niet helemaal.

Marc Chagall schildert dus ook de jood Jezus. Zoals Izaäk het brandhout op zijn schouders droeg, zo draagt Jezus zijn kruis. Net als Izaäk gaat ook Jezus de weg van het offer. Net als Izaäk maakt Jezus zijn opgang naar Jeruzalem (de berg Moria wordt vaak gelijkgesteld met de tempelberg). Net als Izaäk wilde Jezus uit liefde zijn leven geven en heeft zijn dood een verzoenende betekenis gekregen.

Achter Jezus schildert Chagall een man met een gebedenboek. Misschien gaat hij wel kaddisj zeggen,

wanneer Jezus zal zijn gestorven.

Omwille van deze bedreigde kinderen, deze wanhopige moeders, deze vertwijfelde vaders, roept de engel Gods de kostbaarheid van ieder mensenleven uit. Geen godsdienst, geen enkele ideologie rechtvaardigt een mensenoffer. Overal waar het leven van een mens of van vele mensen wordt gekrenkt - in naam van een geloof of een ideologie, een orthodoxie of een systeem - daar moeten mensen met hun stem de roep van de engel herhalen: **'Strek je hand niet naar de jongen uit! Doe het kind geen kwaad!'**

Amen